

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE TEOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

Rezumat

Coordonator științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Emil Jurcan

Doctorand:

Ierņuțan Ioan Alin

Alba Iulia

2014

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE TEOLOGIE**

**IDEEA DE MARTIRAJ ÎNTR-O ANALIZĂ
COMPARATIV-RELIGIOASĂ**

Rezumat

Coordonator științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Emil Jurcan

Doctorand:

Ierņuțan Ioan Alin

Alba Iulia

2014

Cuprins

Introducere/3

1. Originea noțiunii de martir/10

2. Cosmogonia sacrificială – model de martiraj/14

2.1. Etimologie/15

2.2. Mitul cosmogonic chinez/19

2.3. Nevoia de jertfă în conștiința hindusă în urma sacrificiului primordial/28

2.4. Conflictul celest ca fundament în alcătuirea lumii. Tiamat și Marduk/36

2.5. Gayomart – „fiul omului” cel sacrificat/50

2.6. Ymir, uriașul popoarelor germanice/58

2.7. Iisus Hristos sau re-crearea lumii/63

2.8. Concluzii/76

3. Unirea cerului cu pământul. Plenitudinea martirului și rolul eroului mitologic/77

3.1. Trăsăturile eroului mitologic /79

3.1.1. Heracles și forța umană/79

3.1.2. Ahile, războinicul neînfricat/83

3.1.3. Orfeu – cântărețul iubirii/86

3.2. Iisus Hristos: un erou?/91

3.3. Forța morală a martirului și cutezanța eroului mitologic. O paralelă/102

3.4. Concluzii/112

4. Apologia credinței în viziunea martirului și a războinicului religios/113

4.1. Pseudo-martirul Islamic/114

4.2. Martirajul și cruciada creștină/135

4.3. „Războiul sfânt” vetero-testamentar, o altă formă de martiraj/142

4.4. Concluzii/150

5. Noțiunea de martiraj întâlnită în anumite religii/152

5.1. Martirajul în iudaism/152

5.1.1. Sacrificiul lui Abel/154

5.1.2. Judecătorul Samson și însemnătatea jertfei sale/157

5.1.3. Frații Macabei – exemplu grăitor de martiraj/161

5.1.4. Jertfa Sfântului Ioan Botezătorul/165

5.2. Mani – martirul asiro-babilonian?/169

5.3. Jertfa misticului musulman Al-Hallāğ/179

5.3.1. Sufismul, factor de influență în gândirea lui Al-Hallāğ/182

5.3.2. Asceza, prima treaptă spre experimentarea divinului/185

5.3.3. Inima: locul cel mai sfânt/186

5.3.4. Moartea – începutul extazului/187

5.3.5. Unirea cu divinitatea/188

5.4. Samuraiul japonez. Demnitatea umană câștigată prin intermediul sacrificiului/192

5.5. Ideea martirajului în religia sikh. Guru Arjun/199

5.6. Sacrificarea mesagerului divinității în gândirea daco-geților/204

5.7. Concluzii/214

6. Martirajul din perspectiva Bisericii creștine/216

Concluzii finale/225

Bibliografie/236

Una dintre cele mai importante structuri religioase, care de multe ori conturează forma de manifestare și stă la temelia acesteia este martirajul. Importanța acestei teme, observate din mai multe unghiuri se definește prin cel puțin patru puncte principale. În primul rând martirii reprezintă un model activ de mărturie și misiune, deoarece au simțit nevoia acută să își definească apartenența la o anumită dogmă religioasă prin pecetluirea acesteia cu propriul sânge. De cele mai multe ori jertfa martirilor, a sprijinit formele de manifestare ale unor anumite religii, prin apariția acestui act exact într-un punct nevralgic al istoriei, martirii reprezentând astfel un segment de continuitate.

În acest context putem vorbi și de a doua importanță majoră întâlnită în cadrul temei martirajului. Astfel, în unele concepții religioase, jertfa unor anumite persoane a fost necesară, ea fiind o metodă princiară la nașterea unei religii, deoarece a strâns în jurul său foarte mulți adepți, care observând înflăcărea cu care cei mai mulți credincioși își dau viața pentru o anumită învățătură, și-au dat seama că aceasta este una valoroasă, sau una pentru care merită să îți verși sângele.

A treia treaptă valorică o putem plasa în literatura amplă scrisă pe seama martirilor, edificiile și templele ridicate în cinstea acestora, dar și formarea unui cult aparte. Toate acestea au condus spre o dezvoltare majoră a religiilor, atât pe plan intern, cât mai ales pe plan extern.

Ultimul element pe care îl vom aminti, îl dezvoltă ideea că însuși istoria universală a lumii, cea care amintește elemente importante asupra unor persoane semnificative sau evenimente cu valoare importantă petrecute de-a lungul anilor, face referire și la martiri, ca fiind de cele mai multe ori oameni obișnuiți, dar care au avut însă curajul și îndrăzneala să își apere dogma religioasă chiar și în fața celor mai temuți conducători ai lumii, spre mirarea și stupefacția celor prezenți. Acest aspect dezvoltă două viziuni diferite de interpretare: în primul rând faptul că istoricii prezenți la curtea regală a anumitor conducători, nu vorbeau decât de situații sau personalități importante, îi plasează și pe martiri în acest segment istoric. În cel de-al doilea rând, în cronicile lor istoricii prezentau șirul evenimentelor într-o ordine oarecum subiectivă menită să scoată în evidență de cele mai multe ori calitățile celor despre care scriau și conduceau.

Tema pe care o vom analiza nu face referire la toți martirii existenți în toate conștiințele religioase, deoarece numărul și modul de manifestare al acestora este uriaș.

Vom porni de la trei caracteristici fundamentale ale martirajului: imitarea divinității, legătura cerului cu pământul survenită în urma jertfei – o jertfă a iubirii și a smereniei și nu în ultimul rând, apologia credinței.

Scopul acestei cercetări constă în descoperirea religiei în care martirii sunt cel mai aproape de ideea de martiraj, adică dețin în derularea evenimentelor cele trei caracteristici importante menționate mai sus și astfel, se află pe o treaptă valorică mult mai înaltă din punct de vedere spiritual. Prin descoperirea acestui segment vom recunoaște conștiința religioasă ce reprezintă într-adevăr crezul cel mai deplin, pentru care merită acest sacrificiu major.

Pentru început vom face o etimologie a ideii de martiraj încercând să descifrăm sensurile esențiale a acestui termen. Metoda folosită în cercetarea acestui context este cu precădere cea filologică, dar parțial este întâlnită și metoda deductivă.

În capitolul al doilea vom analiza anumite mituri cosmogonice care prezintă forma de geneză a universului în urma unui sacrificiu primordial. De cele mai multe ori, divinitatea care se sacrifică sau este sacrificată este în speță un uriaș cu formă antropomorfă. Acest lucru dezvoltă trei consecințe diferite. În primul rând este amintită sacrificarea unui uriaș, deoarece și cosmosul care va lua naștere din trupul său sfârtecat este uriaș. Apoi, într-o altă ordine de idei, cel mai probabil uriașul sacrificat conține anumite calități germinative, atâta vreme cât prin dezmembrarea acestuia iau naștere diferite părți ale lumii. Nu în ultimul rând, faptul că cel sacrificat are o formă antropomorfă, duce la implementarea gândirii că omul este într-o oarecare măsură dator să sacrifice la rândul, dar mai ales să se auto-sacrifice pentru înfăptuirea unui lucru mareț.

Desfășurarea acestui capitol va cuprinde enunțarea și descrierea cosmologiilor sacrificiale analizând totodată și efectele religioase și spirituale întâlnite în rândurile religiilor aflate în cauză. Un accent aparte va ocupa geneza universului văzută prin ochii religiei creștine, cât mai ales ideea de re-creare a lumii înfăptuită prin opera de mântuire a lui Iisus Hristos. Metoda folosită în capitolul de față este cea istorică manifestată prin enunțarea succintă a miturilor, dar și cea deductivă.

Prima cosmogonie analizată, cea chineză, scoate în evidență anumite teme comune întâlnite și în alte cosmogonii: oul, separarea lumii, zeii sortiți să treacă prin mai multe încercări. Uriașul antropomorf Pan-Ku se străduiește din răspuțeri să despartă

pentru totdeauna Cerul de Pământ și astfel să dea naștere întregului cosmos. Această muncă nu este suficientă, deoarece a fost nevoie de propriul său corp dezmembrat pentru a se forma și celelalte părți ale universului precum: munții, apele, câmpiile. O temă importantă ce rezultă din ideea mitului cosmogonic chinez stă în corelarea acesteia cu alchimia, o știință care studiază interacțiunea metalelor în scop religios.

Următoarea cosmogonie sacrificială o întâlnim în perimetrul hindus, prin jertfirea uriașului primordial Purusha. Sacrificiul existent la această divinitate a fost atât de bine implementat în structura religioasă a hinduismului, încât întreg cultul hindus se învârtă și se focalizează în efectuarea acestuia. Chiar și terminologia termenului *sacrificiu* în spațiul hindus duce cu gândul spre obligativitatea săvârșirii acestui act.

Mitul cosmogonic babilonian prezintă o altă desfășurare a evenimentelor în cadrul sacrificiului primordial. Dacă până acum zeii prezentați au fost sacrificați în urma unui accident arhaic, sau în urma unui sfat divin, de data aceasta apare un conflict deosebit de puternic între două zeități atât de natură diferită: Marduk reprezenta masculinul, iar Tiamat femininul, cât și ca stare spirituală: zeul Marduk reprezintă aspectul pozitiv, iar Tiamat demonicul. În urma acestui conflict primordial Tiamat, deși din punct de vedere cronologic este prima, plus că este însoțită și de o armată numeroasă de demoni este ucisă și sfârtecată, iar din părțile trupului ei se alcătuieste întreg universul.

Un aspect interesant pe care l-am dezbătut de-a lungul subcapitolului constă în alcătuirea lumii dintr-o forță demonică, în acest sens putându-se explica și răutățile din lume. Acest mit cosmogonic după unele interpretări mai noi poate să reprezinte nașterea planetelor, atâta vreme cât babilonienii erau mari cunoscători ai astronomiei, o știință care de fapt a apărut mai târziu în istorie.

Următorul mit cosmogonic analizat, descrie sacrificiul lui Gayomart prezent în conștiința religioasă zoroastriană. Și aici găsim o diferență de desfășurare a evenimentelor față de celelalte mituri în ceea ce constă timpul în care a fost efectuat sacrificiul, deoarece nu este vorba de unul de natură primordială. Importanța sacrificiului lui Gayomart o putem trasa pe linie antropologică deoarece din sămânța lui curățită de soare și la contactul cu pământul ia naștere prima pereche de oameni Mašye și Mašyane. Dacă până acum formarea omului a fost trecută în plan secundar, acesta fiind alcătuit din găzele de pe corp ca și în exemplul mitului cosmogonic chinez, din sânge încheat, în

exemplul mitului babilonian, în cazul de față prima pereche de oameni ia naștere din „umanitatea” divinității. Pentru prima dată se poate vorbi de prezența ideii de comuniune în mijlocul persoanelor, deoarece omul face parte chiar din trupul divinității numite oarecum alegoric și „fiul omului”.

Ymir, următorul gigant antropomorf sacrificat îl găsim în mitul popoarelor germanice numit *Edda*, un mit cosmogonic compus de un scriitor creștin, lucru care aduce o anumită umbră de subiectivitate. Ca și în exemplul mitului babilonian și Ymir cade victimă unor zei tineri: Odhin, Veli și Ve. Un amănunt interesant în caracterizarea lui constă în tema bisexualității deoarece a reușit să poată zămisli de unul singur. Popoarele germanice aveau concepția că bisexualitatea reprezintă totalitatea prin excelență a zeului care o deține. Deși este omorât în chip mișelesc de către zeii tineri, Ymir rămâne totuși un zeu adorat în conștiința religioasă a popoarelor germanice.

Ultima geneză a universului pe care am adus-o în discuție este cea creștină, unde Dumnezeu a făcut la început lumea „bună foarte” (Fac. 1, 31), însă ea a fost pervertită în urma păcatului strămoșesc comis de Adam și Eva în Grădina Raiului. Stadiul de cădere al omului era atât de uriaș încât a fost nevoie de chenoza Fiului lui Dumnezeu, care s-a deșertat pe sine. Iisus Hristos este Noul Adam, sau Cel de la care se pornește o nouă re-creare a lumii survenită din faptul că „atât de mult a iubit Dumnezeu lumea” (In. 3, 16).

Procesul de re-creare a lumii sau de mântuire a lumii este destul de vast și cuprinde cinci aspecte diferite: Întruparea, Pătimirea, Răstignirea, Învierea și Înălțarea. Dacă într-o primă fază lumea a fost creată ca și dar pentru om, acesta fiind așezat stăpân al întregii creații, de data aceasta mântuirea începe în sens invers, de la om spre creație, deoarece menirea omului era de a aduce lumea ca și jertfă curată lui Dumnezeu. Ca și analogie cu ce găsim menționat în cartea Facerii, și în cazul de față Noua Eva adică Biserica ia naștere din coasta, de data aceasta sângerândă a Noului Adam. Prin auto-sacrificiul său, Iisus Hristos a reușit să mântuiască lumea aducându-o la starea zilei a opta, ziua veșniciei sau a iubirii. Tocmai în valoarea Jertfei lui Iisus Hristos stă diferența uriașă între celelalte cosmogonii sacrificiale enunțate și re-crearea lumii.

Scopul acestui capitol este de a analiza și a clasifica adevărata înțelegere și valoare a martirajului ca imitare a divinității, rezultată din cosmogonia sacrificială. Metodele folosite în cercetarea expusă sunt: cea istorică prin desfășurarea elementelor

prezentate în textele diferitelor religii, dar putem vorbi și de metoda deductivă și nu în ultimul rând de cea inductivă pentru că vom observa modalitatea prin care fiecare tipologie și-a împrăștiat acest manifest religios.

Capitolul al treilea pune în paralel martirul cu eroii mitologiei Greciei antice, analizând modul în care se situează martirul față de erou punctând în acest scop o însușire esențială a martirajului: legătura omului cu divinitatea survenită în urma jertfei. Pentru acest lucru am ales trei eroi mitologici, mai reprezentativi, sau cu nume mai cunoscute: Heracles sau Hercule, Orfeu și Ahile.

Văzând caracteristicile comune ale celor trei eroi mitologici le vom pune în comparație cu cele ale martirilor observând și gradul de diferențiere. Analizându-i pe fiecare în parte, conform mitului istoric, am ajuns la câteva puncte comune care îi caracterizează. În primul rând putem vorbi de natura eroilor mitologici, fiecare dispunând de o parte pământească și de una celestă și de aceea ei poartă titulatura de semizeii. Astfel prin acest lucru, eroii mitologici trebuie să devină, cel puțin din punct de vedere teoretic, o punte de legătură între oamenii obișnuiți și zeii din înălțimile Olimpului. Problema nu este însă așa de simplă, deoarece eroul ține de cele mai multe ori partea omului și luptă chiar și împotriva zeilor având ca și avantaj latura sa divină.

O altă caracteristică a eroilor constă în evenimentele importante care au avut loc la nașterea acestora: fapte de vitejie și de curaj, apariția unor profeți care vestesc anumite situații din viața eroilor, înfățișarea acestora înaintea zeilor chiar și cei mai importanți și mai temuți. Toată desfășurarea acestor evenimente se petrece de cele mai multe ori în folosul și slujba oamenilor, deși ele contravin aproape întotdeauna planurilor zeilor.

O altă însușire comună ar fi coborârea în Infern din diferite motive subiective, un loc înspăimântător, care pentru oamenii obișnuiți provoacă oroare. Deși dispun de o forță specială dată de latura divină, totuși toți cei trei eroi mitologici își găsesc sfârșitul în cele din urmă, sau am putea spune că la finalul vieții lor primează latura pământească. Cu toate acestea, eroul mitologic trăiește veșnic, dobândind nemurirea, atât prin înălțarea în mijlocul Olimpului, cât și prin așezarea într-o anumită constelație cerească.

Analizând aceste caracteristici am încercat o punere în paralel cu viața lui Iisus Hristos, deoarece într-un fel sau altul acestea sunt întâlnite și în cadrul vieții Lui. Însă, pentru a da un răspuns corect și elevat trebuie amintite și diferențele existente. În primul

rând Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat, Fiul lui Dumnezeu întrupat în chip chenotic. Nu este doar un semizeu născut dintr-un zeu așa cum găsim în caracterizarea eroilor mitologici. Apoi Iisus Hristos se luptă într-adevăr cu „balaurul”, însă nu așa cum o fac eroii: cu arme. „Arma” Lui cea mai puternică a fost smerenia, virtute inexistentă în rândurile eroilor.

O altă deosebire constă în faptul că Iisus Hristos s-a coborât în Infern sau iad ca și ceilalți eroi, însă acest lucru dă naștere la două interpretări distincte: Iisus Hristos era în iad cu sufletul, dar și în cer în același timp; plus faptul că Iisus Hristos nu s-a pogorât în iad după o singură persoană, ci după tot neamul omenesc existent. Din cele expuse până acum am observat faptul că asemănările dintre eroii mitologici și Iisus Hristos sunt forțate, ele fiind în cel mai fericit caz doar de fundal. Iisus Hristos, Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu, își continuă existența și astăzi fiind prezent așa cum am arătat, în cadrul Sfintei Liturghii. Eroul mitologic rămâne până la urmă doar o legendă frumoasă, unde Heracles, Ahile sau Orfeu nici măcar nu au existat vreodată ci au fost doar închipuiri ale oamenilor.

Ultima parte a capitolului este dedicată diferențelor existente între martirii creștini și eroii mitologici. Prima și cea mai mare diferență o reprezintă faptul că eroul se separă de zeu, chiar luptă împotriva acestuia, pe când martirul se apropie de Dumnezeu. Apoi desfășurarea vieții eroului din punct de vedere moral lasă de multe ori de dorit. În cazul martirilor viața lor înseamnă o urmare a vieții lui Hristos. Eroii luptă chiar și împotriva zeilor pentru a ține partea oamenilor, pe când martirii refac legătura primordială dintre Cer și Pământ. Nu în ultimul rând trebuie menționat faptul că eroii au rămas în mintea oamenilor ca niște simple mituri, pe când martirii au un cult aparte, au moaște și biserici închinare în cinstea lor.

Capitolul patru sintetizează o nouă însușire a martirajului: apologia credinței, interpretată într-un mod aparte în fundamentalismul islamic, cruciadele creștine, dar și în războiului considerat sfânt, purtat în numele lui Dumnezeu, descris în paginile Vechiului Testament.

În prima parte a capitolului vom analiza atât cauzele fundamentalismului islamic cât în special efectele acestuia din punct de vedere spiritual, social, dar și etnografic. Premisa de la care am plecat în analizarea fundamentalismului islamic a fost prezența

temei martirajului în acest context. Totuși în cazul de față sau prin prisma acțiunii acestei conștiințe religioase, se îndepărtează vizibil de anumite caracteristici oarecum obligatorii ale unui martir: iubirea, smerenia, chiar și apologia deoarece acțiunea fundamentalismului islamic înseamnă impunere a credinței, și nu apărarea acesteia. De aceea în perimetrul descris putem face referire doar la o formă de pseudo-martiraj, dacă nu vorbim chiar de acte clare de suicid.

În următorul subcapitol voi vorbi despre războaiele pornite în numele Crucii cu Evanghelia în mână, numite cruciade. Îi voi analiza din punct de vedere istoric și religios pe cei ce au fost promotorii acestui eveniment istoric, dar și efectele pozitive sau negative pe care le-au avut. Cruciada nu a fost altceva decât o luptă perfidă pentru îmbogățire, ascunsă foarte bine sub masca Evangheliei sau a Crucii. Conștiința religioasă era atât de precară încât pentru obținerea unor teritorii sau bogății au fost trimiși în luptă copii care nu erau în stare nici măcar să țină arma în mână. În acest context este destul de dificil să aducem în discuție ideea martirajului, chiar dacă a fost propus de Biserica Catolică.

Ultimul conflict religios amintit este războiul sfânt vetero-testamentar, un război în fruntea căruia luptă însuși Dumnezeu. Acest factor este de cele mai multe ori benefic poporului Israel, care se alege cu victorii răsunătoare împotriva dușmanilor. Cu toate acestea poporul iudeu renunță la ideea teocrației, și totodată la războiul sfânt în pofida regalității. Capitolul de față vine să descopere o panoramă asupra ideii de jertfă de sine, dar și în ce măsură cei ce au luptat și au murit pe câmpul de luptă dintr-un fanatism religios pot să fie numiți martiri, sau vorbim doar de un pseudo-martiraj.

Observând superioritatea spirituală a martirului față de eroul mitologic, sau pseudo-martirul căzut pe câmpul de luptă pentru impunerea unei dogme religioase, în desfășurarea următorului capitol am enumerat și analizat anumite tipologii de martiraj întâlnite în diferite religii pentru a le pune într-o comparație. Scopul a fost determinarea martirajului autentic, atât prin faptul că deține cele trei însușiri principale analizate: imitarea divinității, jertfa sa rezultată din iubire și smerenie și nu în ultimul rând sacrificiul ca și manifestare apologetică; cât și modul în care au rămas atât în cultul divin dar și în conștiința urmașilor.

La începutul analizei am adus în discuție tema martirajului prezentă în religia iudaică. Exemplele de personaje biblice întâlnite în cadrul iudaismului care au fost gata

să se jerească lui Dumnezeu în funcție de orice situație au fost numeroase: Abel, Samson, Frații Macabei, Sfântul Ioan Botezătorul, dar și Daniel care a fost aruncat în groapa cu lei, sau cei trei tineri din Babilon care au fost închiși într-un cuptor încins.

În subcapitolul următor am analizat prezența martirajului în perimetrul asiro-babilonian în persoana lui Mani. Acesta este inițiatorul unei noi religii care îi și poartă numele, și care a fost consacrată prin jertfa de sine de care a dat dovadă. Cu toate acestea există anumite minusuri în caracterizarea lui. De aceea plasarea sa în rândurile martirilor este greu de acceptat, atâta vreme cât el se considera a fi ultimul profet dintr-un ciclu început de Adam și continuat de Zarathustra, Buddha și încheiat cu Iisus Hristos. Cu siguranță că moartea sa dă o anumită valoare pozitivă maniheismului, iar în cadrul acestei religii poate să fie catalogat ca și martir.

În cadrul islamului întâlnim tema martirajului concentrată în jurul lui Al-Hallāğ, cel care căuta unirea cu divinitatea. În calea extazului mistic, acesta trebuie să treacă peste mai multe etape: asceza, penitența și pocăința, pentru a-și simți inima, locul cel mai sacru, inundată de prezența divină. Învățătura sa atrage repede antipatia musulmanilor conservatoriști, deoarece aceștia considerau faptul că unirea omului cu Allah reprezintă o blasfemie. Este cunoscut faptul că divinitatea musulmană, Allah este un *deus otiosus*, care nu se unește în nici un context spiritual cu o formă imperfectă așa cum este omul. Pentru susținerea cu dârzenie a propriei sale învățăături, Al-Hallāğ este executat, însă învățătura sa continuă să fie trează în continuare prin adepții săi. Auto-sacrificiul său poate să fie plasat, în cel mai fericit caz în perimetrul martirajului ce cuprinde mistica musulmană, o concepție nouă în lumea islamică.

În istoria politică și religioasă pe teritoriul Japoniei am întâlnit oarecum ideea martirajului în procedeul hara-kiri promovat de samurai. Această tehnică totuși nu este altceva decât o sinucidere macabră având ca și obiectiv păstrarea demnității militare. În cazul de față nu am găsit nici un element principal din cadrul martirajului: smerenia este anihilată de mândria exercitată de samurai în timpul procedurii de sinucidere când are loc o adevărată mascaradă teatrală; iubirea lipsește cu desăvârșire; iar libertatea este pusă la îndoială, deoarece samuraiul este obligat să moară din cauza împrejurărilor. De aceea, deși și în acest caz vorbim de prezența ideii de auto-sacrificiu, nu putem cataloga această

tehnică drept martiraj. Acest sacrificiu se plasează mai aproape de noțiunea de erou național, decât de martir.

În perimetrul religiei sikh, o simbioză a două religii cu aspecte total diferite: hinduismul și islamul, găsim un exemplu de martiraj în persoana lui Guru Arjun, al cincilea Guru de la Nanak, cel care a pus bazele acestei religii. Viața sa spirituală și socială este deosebit de activă, el ieșind în evidență prin adunarea și redactarea scrierilor sfinte ale sikh-ismului, dar și prin construirea unui măreț templu. A fost prins și omorât în primul rând din pricina geloziei împăratului pentru faima de care se bucura Guru Arjun în mijlocul oamenilor, dar și pentru faptul că nu vroia să se lepede de propria credință. A suferit toate pătimirile la care a fost supus, fără să cârtească, până când și-a dat sufletul în apele râului Ravi. Prin martiriul său, Guru Arjun a dat o șansă în plus sikh-ismului și poate fi numit pe bună dreptate un adevărat martir al acestei religii.

Următoare tipologie de martiraj am întâlnit-o în cadrul regiei geto-dacilor. În acest context, o dată la patru ani avea loc un sacrificiu uman, unde victima avea menirea bine stabilită de a duce înaintea zeului Zalmoxis toate rugăciunile conaționalilor. Acest sacrificiu poate să fie trasat pe axa auto-sacrificiului deoarece pentru majoritatea victimelor era o mare mândrie să fie ales ca și mesager al zeului Zalmoxis. Cu toate acestea acest act nu dezvoltă ideea de apologie a vreunui concept religios, pentru că nu avea de cine și de ce să îl apere. Totuși prin auto-sacrificiul mesagerului divin se dezvoltă o temă destul de importantă: nemurirea, care a înlesnit pătrunderea creștinismului pe teritoriul patriei noastre. Așadar martirajul văzut prin prisma religiei daco-getice este destul de apropiat de adevărata însemnătate. Punctul cel mai nevralgic îl constituie angajamentul sacrificiului în jurul lui Zalmoxis, un impostor și nu în jurul lui Iisus Hristos.

În ultimul capitol am vorbit despre martirajul în concepția creștină, după ce am analizat aspectele pozitive, dar și cele negative ale anumitor tipologii de martiraj existente în diferite religii. De la bun început am scos în evidență faptul că numărul martirilor creștini de-a lungul istoriei este destul de numeros: aproximativ 70 de milioane de suflete. Pentru aceasta, am segmentat etapele martirajului pe perioade istorice, pornind de la primul martir creștin, Sfântul Arhidiacon Ștefan ucis prin lapidare, trecând apoi prin perioada persecuțiilor și finalizând cu cele din epoca contemporană.

Concluzia la care s-a ajuns în urma studierii martirilor din diferite epoci și timpuri: martirajul a reprezentat un segment important în curgerea liniară a istoriei religiei creștine, lipsa lor putând avea cele mai multe ori situații catastrofale. În acest sens am analizat exemplul domnitorului Constantin Brâncoveanu, care în momentul când a fost dus înaintea sultanului, apostazia, de dragul copiilor săi, religia românilor ar fi devenit una musulmană, iar unitatea principatelor române, și așa destul de șubredă ar fi avut de suferit.

Analizând formele martirajului în creștinism am descoperit mai multe caracteristici importante pe care martirii le dețin și prin care devin superiori oricărei manifestări a martirajului existentă în alte religii: imitarea lui Iisus Hristos și în special a Jertfei Acestuia, iubirea caracterizată prin smerenie, libertatea de a alege calea martirajului și nu în ultimul rând apologia credinței. Apoi, doar în cadrul creștinismului vorbim de existența unui cult al moaștelor martirilor care are o însemnătate deosebită atâta vreme cât relicvele acestora se găsesc în cel mai sacru loc: în și pe Sfânta Masă.

Prin cercetarea efectuată am încercat să demonstrăm superioritatea, dar și valoarea spirituală a martirilor în comparație cu alte personaje marcante ale istoriei precum: eroul mitologic grec sau pseudo-martirul fanatic ce luptă din punct de vedere teoretic, pentru o cauză religioasă, dar și depistarea martirajului autentic, în speță cel creștin, față de alte forme de martiraj existente în diferite concepții religioase.

Bibliografie

***, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005.

***, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediția jubiliară a Sfântului Sinod, adnotată de Î.P.S. Bartolomeu Valeriu Anania, mitropolit al Clujului, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2001.

Scrieri Patristice

1. ***, *Actele martirice*, în PSB, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.
2. ***, *Păstorul lui Herma*, trad. Monica Medeleanu, București, Ed. Herald, 2007.
3. Ambrozie, *Scrieri*, partea a II – a, în PSB 53, trad. din grecește, Introducere și Note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
4. Chiril al Alexandriei, *Scrieri*, partea a III-a, în PSB 40, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
5. Chiril al Ierusalimului, *Scrieri*, partea a II – a, în PSB 39, trad. din grecește, introducere și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992.
6. Clement Alexandrinul, *Stramatele*, în PSB. 5, trad., cuvânt înainte, note și indici, Pr. Dumitru Fecioru, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.
7. Eusebiu de Cezareea, *Scrieri*, în PSB, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987.
8. Fericitul Augustin, *Confessiones (Mărturisiri)*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.

9. Grigore Palama, *Cuvintele doveditoare despre purcederea Duhului Sfânt*, trad., note, studiu introductiv Pr. Cristian Chivu, București, Ed. Patristică, 2005.
10. Ioan Gură de Aur, *Predici la Sărbători împărătești și cuvântări de laudă la Sfinți*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006.
11. Ioan Hrisostom, *Omilii la Facere*, trad. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.
12. Ioan, Damaschin, *Împotriva maniheilor*, București, Ed. Herald, 2009.
13. Origen, *Scrieri alese*, în PSB 9, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984.
14. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea I, în PSB, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986.

Dicționare și Enciclopedii

1. Ágoston, Gábor, Bruce Alan Masters, *Encyclopedia to the Ottoman Empire*, Infobase Publishing, New York, 2009.
2. Carr, Brian, Indira Mahalingam, *Companion Encyclopedia of Asian philosophy*, Routledge, New York, USA, 2012.
3. Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. III, București, Ed. Artemis, 1995.
4. Ciobanu, Radu, *Mic dicționar de cultură religioasă*, Timișoara, Ed. Helicon, 1994.
5. Daninger, Wendy, *Encyclopedia of world Religions*, Merrian Webster's, New York, USA, 1999.
6. Davy, Marie – Madelenie, *Enciclopedia doctinelor mistice*, vol. II, Timișoara, Ed. Amacord, 1998.
7. Elwell, Walter A., *Evangelical Dictionary of Theology*, Baker Academy, Oregon, USA, 2007.

8. Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri*, București, Ed. Vox, 2007.
9. Forlang, John G.R., *Encyclopedia of Religions N-Z*, vol. 3, Cosimo Inc., New York, USA, 2008.
10. Guiley, RoseMary, *The encyclopedia of Demons and demonology*, Infrobases Publishing, New York, USA, 2009.
11. Ionescu, Cristian, *Dicționar de onomastică*, București, Ed. Elion, 2001.
12. Leeming, David Adams, *A dictionary of Asian Mythology*, Oxford University Press, New York, USA, 2001.
13. Manser, Martin H., David H. Pickering, *The Facts on file Dictionary of Classical and Biblical allusions*, Infobases Publishing, New York, USA, 2003.
14. Roman, Luke, Monica Roman, *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*, Infobases Publishing, New York, USA, 2010.

Cărți

1. ***, *Bushido, Codul Samuraiului*, trad. Thomas Cleary, trad. în românește Ioan Maria Dragomir, București, Ed. Humanitas, 2008.
2. ***, *Cartea lui Adam și a Evei*, trad. Monica Medeleanu, București, Ed. Herald, 2008.
3. ***, *Cartea lui Enoh*, trad. Alexandru Anghel, București, Ed. Herald, 2011.
4. ***, *Demonii și lucrurile lor – învățătura Bisericii – și o culegere de povestiri despre duhurile rele*, trad. Cristian Spătăreanu, Galați, Ed. Egumenița, Cartea Ortodoxă, 2007.
5. ***, *Evangelii apocrife*, trad. studiu introductiv, note și comentarii Cristian Bădiliță, București, Ed. Humanitas, 1996.

6. ***, *Filozofie indiană în texte. Bhagavad-Gita, Samkhya-Karika, Tarka Samgraha*, București, Ed. JJ, 1971.
7. ***, *Hymns from The Rig – Veda*, translations by Jean le Mée, Jain Publishing Company, California, USA, 2004.
8. ***, *Învățăturile profetului Mohamed*, trad. Serghei Maniu, Ed. Antet XX Press, Filipeștii de Târg, Prahova, 1988.
9. ***, *Mineiul pe luna Ianuarie*, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2007.
10. ***, *Revista de istorie*, vol. 38, București, Ed. Academiei Socialiste Române, 1985.
11. ***, *The Ásatrú Edda: Sacred Lore of the North*, iUniverse, Indiana, USA, 2009.
12. Abdolonyne, Ubcini, *Les origines de l'histoire Roumaine*, Ernest Leroux, Paris, 1886.
13. Achimescu, Nicolae, *Noile mișcări religioase*, Cluj Napoca, Ed. Limes, 2004.
14. Achimescu, Nicolae, *Istoria și filozofia religiei la popoarele antice*, ediția a II-a, Iași, Ed. Tehnopress, 2000.
15. Agus J. B., *Evoluția gândirii evreiești*, București, Ed. Hasefer, 1998.
16. Al-Hallāğ, *Divan* (poeme mistice), trad. din arabă și studiu introductiv Georgiana Nicoarea, București, Ed. Herald, 2008.
17. Alfeyev, Ilarion, *Hristos biruitorul rodului – pogorârea lui la iad în perspectivă ortodoxă*, București, Ed. Sofia, 2008.
18. Alphandéry, Paul, Alphonse Dupront, *La chrétienté et l'idée de croisade. Les premières croisades*, vol. II, Dalloz, Paris, 1959.
19. Anagnostopoulos, Stefanos, *Explicarea Dumnezeieștii Liturghii cu ajutorul unor evenimente reale și a unor experiențe din viețile sfinților, monahilor și credincioșilor*, trad. de Pr. Victor Manolache, București, Ed. Bizantină, 2005.
20. Anghelescu, Nadia, *Introducere în islam*, București, Ed. Enciclopedică, 1993.

21. Anonymous, Christian, *The Martyr of the catacombs: a tale of Ancient Rome*, Kregel Publications, Columbia, 1990.
22. Armason, Johann P., S.N. Eisenstadt and Bjoir Wittrock, *Axiol civilizations and world history*, Blill, Jerusalem, 2005.
23. Bacon, Alice Mabel, *Japoneze Girls and Women*, The Echo Library, Oregon, 2010.
24. Balentine, Samuel E., *Leviticus*, John Knox Press, Kentucky, USA, 2002.
25. Ball, Worwich, *Roma in the East, the transformation of or Empire*, Routledge, New York, USA, 2000.
26. Barnstone, Willis, Marvin W. Meyer, *The Gnostic Bible*, Shambala Publications, Boston, USA, 2005.
27. Baugmarten, Albert I., *The phoenician history of Philo of Byblos: A commentary*, Catholic Biblical Assn of America, Washington, 1981.
28. Batto, Bernard Frank, *Slaying the Dragon: mythmaking în the Biblical tradition*, Westminster John Knox Press, Kentucky, USA, 1992.
29. Bădescu, Ilie, Andreea Băndoiu, Pavel Chirilă, *Principiile cercetării martirologice*, București, Ed. Christiana, 2010.
30. Bădescu, Ilie, Ozana Cucu-Oancea, Gheorghe Șișeștean, *Tratat de sociologie rurală*, București, Ed. Mica Valahie, 2010.
31. Belu, Dumitru, *Despre iubire*, Craiova, Ed. Omniscop, 1977.
32. Bennett, Julian, *Trajan Optimus Princeps. A life and Times*, Routledge, New York, 2005.
33. Birgess, S. Jonathan, *The Death and After Life of Achilles*, Johns Hopkins University Press, Moryland, USA 2011.
34. Birrell, Anne, *Chinese Mythology: An introduction*, Johns Hopkins University, Baltimore, USA, 1999.
35. Blaga, Lucian, *Religie și spirit*, București, Ed. Semne, 2006.
36. Blanshard, Alastair, *Hercules a heroic life*, Granta, Michigan, USA, 2005.
37. Blumenau, Ralph, *Pshilosophy and Living*, Imprint Academie, Charlo Hesville, USA, 2002.
38. Borbely, Ștefan, *Mitologie generală*, Cluj Napoca, Ed. Limes, 2004.

39. Boca, Arsenie, *Lupta duhovnicească cu lumea, trupul și diavolul*, Făgăraș, Ed. Colecția Rugul aprins, 2009.
40. Bottero, Jean, *La religion Babylonienne*, Presses Universitaires de France, Paris, 1952.
41. Boyarin, Daniel, *Dying for God. Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism*, Stanford University Press, California, USA, 1999.
42. Bowersock, Glen Warren, *Martyrdom and Rome*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, 1995.
43. Bria, Ion, *Iisus Hristos*, București, Ed. Enciclopedia, 1992.
44. Bruce, Frederick Fyvie, *New Testament development of Old Testament Themes*, Wipf & Stock Publishing, Oregon, USA, 1993.
45. Brueggemann, Walter, *Isaiah: 40-66*, Westminster John Knox Press, Kentucky, USA, 1998.
46. Bromiley, Geoffrey W., *The International Standard Bible Encyclopedia*, Wm.B.Eerdmans Publishing, Michigan, USA, 1986.
47. Bryant, Anthony J., *Samurai*, Publishing Osprey, Great Britain, 1994.
48. Bryan, John, *Cain and Abel in Text and Tradition: Jewish and Christian interpretation of the first sibling Rivalry*, BRILL, Danvers, USA, 2011.
49. Burckhard, Titus, *Introduction to sufi doctrine*, foreword by William Chittich, World Wisdom, Indiana, 2008.
50. Burckhardt, Titus, *Foundations of Oriental art and Symbolism*, World Wisdom, Indiana, 2009.
51. Burkert, Walter, *Greek Religion*, Howard University Press, New York, USA, 1985.
52. Caraiolan, Pompiliu, *Geneza sacralui*, București, Ed. Științifică, 1967.
53. Carr, David M., *An introduction to the Old Testament: sacred Texts and Imperial contexts of the Hebrew Bible*, Wiley – Blackwell, Oxford, USA, 2010.
54. Castelli, Elizabeth, *Martyrdom and Memory: Early Christian culture making*, Columbia University Press, 2004.

55. Căzan, Florentina, *Cruciadele. Momente de confluență între două civilizații și culturi*, București, Ed. Academiei Române, 1990.
56. Chadwick, H.M., *The cult of Othin: An essay in the Ancient Religions of the North*, Cambridge University Press, New York, USA, 2013.
57. Chebel, Malek, *Symbols of islam*, trad. Argatu Livia Irina, Barnes&Noble, New York, USA, 2000.
58. Codoban, Aurel, *Sacru și ontofanie. Pentru o nouă filozofie a religiilor*, Iași, Ed. Polirom, 1998.
59. Cohn – Sherbok, Dan, *Mistica iudaică – Antologie*, trad. Sanda și Gheorghe Lepoev, București, Ed. Hasefer, 2000.
60. Colakis, Marianthe, Mary Joan Mossello, *Classical Mythology & More: a reader workbook*; Bolchezy-Carducci Publishers, Mundelein, USA, 2008.
61. Collier, Irene Dea, *Chinese Mythology*, Berkeley Heights, New York, USA, 2001.
62. Corneanu, Nicolae, *Origen și Celsus - confruntarea creștinismului cu păgânismul*, București, Ed. Anastasia, 1999.
63. Cosma, Sorin, *Ascetica*, Timișoara, Ed. Marineasa, 2003.
64. Crișan, Ioan Horațiu, *Spiritualitatea daco-geților. Repere istorice*, București, Ed. Albatros, 1986.
65. Culianu, Ioan Petru, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Iași, Ed. Polirom, 2002.
66. Daicoviciu, Hadrian, *Dacii*, București, Ed. Enciclopedică Română, 1972.
67. Dana, Dan, *Zalmoxis, de la Herodot la Mircea Eliade. Istorie despre un zeu al pretextului*, pref. de Zoe Petre, Iași, Ed. Polirom, 2008.
68. Day, John, *Yahweh and the Gods and Goddesses of Canaan*, Continuum Books, New York, USA, 2002.
69. Dehsen, Cristian D., *Philosophers religious leaders*, The Oryx Press, Arizona, 1999.
70. Dehsen, Christian, Scott Harris, *Philosophers and religions Leaders*, E. Greenwood Publishing Group, New York, USA, 1999.
71. Delahoutre, Michael, *Les Sikhs*, Brepols, Paris, 1984.

72. Delhvi, Sadia, *Sufism: Heart of Islam*, HarperCollins Publishers, New York, USA, 1999.
73. Delumeau, Jean, *Religiile lumii*, trad. Bogdan Budes, București, Ed. Humanitas, 1996.
74. Delumeau, Jean, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII); O cetate asediată*, vol. I, trad. Morariu Modest, București, Ed. Meridiane, 1986.
75. Dhillou, Dalbir Singh, *Sikhism, origin and development*, Atlantic Publishers & Distributors, New Delhi, 1988.
76. Dhorme, Edouard, *Tome premier –Les anciennes religions orientales. Les religions de Babylonie et d'Assyrie et les religions des hittites et des hourrites, des phenicies et des syriens*, vol. II, Presses Universitaires de France, Paris, 1949.
77. Eastman, David L., *Paul the Martyr. The cult of the Apostle in the Latin West*, Society of Biblical Literature, Atlanta, USA, 2011.
78. Egger, Jürg, *Influences and Traditions underlying the vision of Daniel 7:2-14: The Research history from the End of the 19th Century to the Present*, University Press Fribourg Switzerland Vandenhoeck&Ruprecht Göttingen, Switzerland, 2000.
79. Eliade Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase. De la Gautama Budhha până la triumful creștinismului*, vol.II, trad. Cezar Baltag, București, Ed. Științifică, 1991.
80. Eliade, Mircea, *Cosmologie și alchimie babiloniană*, Iași, Ed. Moldova, 1991.
81. Eliade, Mircea, *Arta de a muri. Antologie*, ediția a III-a adăugită și îmbunătățită. Selecție de texte și note de Magda Ursache și Petru Ursache, prefață de Petru Ursache, Cluj Napoca, Ed. Eikon, 2006.
82. Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, București, Ed. Humanitas, 2006.
83. Eliade, Mircea, *Alchimia asiatică*, București, Ed. Humanitas, 2003.

84. Eliade, Mircea, *Mitul eternei reînțoarceri. Arhetipuri și repetare*, trad. Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999.
85. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Ed. Humanitas, București, 2005.
86. Eliade, Mircea, *Ocultism, vrăjitorie și mode culturale: eseuri de religie comparată*, București, Ed. Humanitas, 1997.
87. Ellwood, Robert, *Toles of Darkness: the mythology of Evil*, Continuum International Publishing Group, New York, U.S.A., 2010.
88. Ernst, Carl W., *Words of ecstasy in Sufism*, State University of New York Press, 1985.
89. Evdokimov, Paul, *Ortodoxia*, București, Ed. Christiana, 1998.
90. Evdokimov, Paul, *Femeia și mântuirea lumii*, București, Ed. Christiana, 2004.
91. Evdokimov, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, trad. prefață și note de Teodor Baconsky, București, Ed. Anastasia, 2009.
92. Ermatinger, James William, *Daily Life of Christians in Ancient Rome*, Greenwood Publishing Group Press, New York, USA, 2007.
93. Faucher de Chartes, *Historya Hierosolymitanum în Recueil des Historiens des Croisades. Historiens occidentaux*, vol. III, Paris, 1973.
94. Feller, Pnina Galpaz, Peter Long, *Samson: The Hero and the Man: The Story of Samson, Judgar 13 – 16*, Bern, Switzerland, 2006.
95. Fewster, Stuart, Tony Gorton, *Japan: from shogun to superstate*, Taylor and Francis, New York, USA, 1995.
96. Filoramo, Giovanni, *Istoria religiei. Religiile antice*, vol. I, Ed. Polirom , Iași, 2008.
97. Floca, Ioan, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991.
98. Florea, Marian, *Studiu etnografic*, vol. II, București, Ed. Fundației culturale române, 1994.
99. Flavius, Josephus, *Antichități iudaice*, vol. I, pref. Răzvan Theodorescu, cuvânt înainte, trad. și note Ion Acsan, București, Ed. Hosefer, 1999.

100. Flowers, Stephen E., *The Galdrabók: An Icelandic Grimoire*, Red Wheel/Weiser, Boston, USA, 1989.
101. Ford, Michael W., *The Bible of the adversary*, Succubus Productions, Houston, USA, 2008.
102. Fossier, Robert, André Vauchez, *Le Moyen Âge*, vol. II, Editions Complexe, Paris, 2005.
103. Fowler, Jeaneane, *An introduction to the Philosophy and Religion of Taoism: Pathways to Immortality*, Sussex Academic Press, Great Britain, 2005.
104. Foxe, John, *Foxe's Book of Martyrs*, Jazzybee Verlag, Germany, 2012.
105. Gandhi, Surjit Singh, *History of sikh gurus retold 1469 – 1606*, vol. I, Nice Printing Press New Delhi, India, 2007.
106. Gaur, Ishwar Dayar, *Martyr as bridegraam: a folk representation of Bhagat Singh*, Antem Press, London, 2008.
107. Gershevitch, I., *The Cambridge History of Iran*, vol. II, Cambridge University Press, United Kingdom, 2003.
108. Gibbon, Edward, *Istoria dualismului și a prăbușirii Imperiului Roman*, București, Ed. Minerva, 1976.
109. Girard, René, *Violence and the Sacred*, Continuum Books, New York, USA, 2005.
110. Glaser, Jason, Laurel Bawman, *Achilles*, Capstone Press, Minnesota, USA, 2005.
111. Goffman, Daniel, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2002.
112. Goldish, Matt, *The Sabbatean Prophets*, Harvard University Press, Cambridge, USA, 2004.
113. Gottlieb, Roger S., *The Oxford Handbook of religion and Ecology*, Oxford University Press, New York, USA, 2006.
114. Graothis, Douglas, *Portrete istorice atribuite lui Iisus din Nazaret*, trad. Ernest Valea, Timișoara, Ed. Ariel, 1995.
115. Grămadă, Ilie, *Cruciadele*, București, Ed. Științifică, 1961.

116. Grant, Michael, *Saint Paul*, Hachette, London, United Kingdom, 2011.
117. Grimes, Heilan Yvette, *The Norse Myths*, Hollow Earth Publishing, Boston, USA, 2010.
118. Gurgu, Costi, *Cronici de la capătul Pământului*, București, Ed. Texa Rom, 2011.
119. Guo, Qinghua, *The minqai Pottery Buidings of Han Dynasty China 206 BC-AD 220*, Sussex Academic Press, Great Britain, 2010.
120. Hall, Stuart George, *Doctrine and Practice in the Early Church*, Wrm. B. Ferdmens Publishing, Michigan, USA, 2003.
121. Hall, John Whitney, *The Cambridge History of Japan*, vol. IV, Cambridge University Press, United Kingdom, 1991.
122. Hanel, Rachel, *Samurai*, The Creative Company, Minnesota, USA, 2008.
123. Hansen, Valerie, Kenneth Robert, Kenneth Curtis, *Voyages in world history*, Cengage Learning, USA, 2010.
124. Hatem, Jad, *Hiperbola mistică a iubirii pure*, trad. Anca Manolescu, Ed. Humanitas, 2007.
125. Heidel, Alexander, *Babylonian Genesis: The story of the Creation*, University of Chicago Press, Chicago, 1963.
126. Henry, Elisabeth, *Orpheus with his Lute: poetry and the renewal of life*, Bristol Classical Press, London, Great Britain, 1992.
127. Herodot, *Istoriei*, vol. I, București, Ed. Științifică, 1984.
128. Heyman, George, *The power of sacrifice: Rome and Christian discourses in conflict*, Catholic University of America, Washington, 2007.
129. Hinells, John R., *Mithraic Studies: Proceedings of the First International Congress of Mithraic Studies*, Manchester University Press, Manchester, 1975.
130. Horbury, William, Brian McNeil, *Suffering and martyrdom in the New Testament*, Cambridge University Press, Great Britain, 1981.
131. Horowitz, Waine, *Cosmic Goegraphy*, Eisenbrauns, Winome Lake, USA, 1998.

132. Howell, Phil, *John the Great: John the Baptist, his relationship with Jesus and You*, Holy Fire Publishing, Vanessa, USA, 2005.
133. Hroub, Khaled, *Political Islam: Context versus ideology*, Saqi Books, London, 2011.
134. Huntington, Samuel, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, București, Ed. Litera, 2007.
135. Inwood, Christiane Sourvinou, *Tragedy and Athenian Religion*, Lexington Books, London, 2003.
136. Irineu, Pop Bistrițeanul, *Cuvântul dragostei – Cuvântări duhovnicești III*, Cluj- Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 1999.
137. Jestice, Phyllis G., *Holy People of the world a cross – cultural*, vol. I, Santa Barbara, California, USA, 2004.
138. Johns, Christine Jacqueline, *The origins of violence în Mexican Society*, Greenwood Publishing Group, New York, USA, 1995.
139. Johnson, Paul, *A History of the Jews*, HarperCollins, New York, USA, 1994.
140. Joshi, Mahiandara Singh, *Makers of Indian literature*, Sahitya Akademi, New Delhi, India, 1994.
141. Jurcan, Emil, *Maestrul oriental și duhovnicul creștin*, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2002.
142. Jurcan, Emil, *Satanismul în cadrul ocultismului – o analiză creștină*, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2009.
143. Kernbach, Victor, *Miturile esențiale. Antologie de texte mitologice*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1996.
144. King, Leonard W., *Enuma elish: The seven Tablets of the History of Creation*, Filiquarian Publishing LLC, Minnesota, USA, 2007.
145. Knapp, Bettina Liebowitz, *Women in the myth*, SUNY Press, New York, USA, 1998.
146. Knust, Jennifer Wright & Zsuzsanna Várhelyi, *Ancient Mediterranean sacrifice*, Oxford University Press, New York, USA, 2011.

147. Kohli, Surinder Singh, *The sikh and Sikhism*, Mehra Offset Press, New Delhi, 1993.
148. Krasskova, Galina, *Exploring the Northern Tradition: a guide to the Gods, Lore, Rites and celebrations, from the Norse, German and Anglo-Saxon traditions*, Career Press, New Jersey, 2005.
149. Laroche, Michel, *Maica Domnului în trăirea duhovnicească a Bisericii Ortodoxe*, București, Ed. Sophia, 2004.
150. Latouche, R., *Textes d'histoire medievale*, Dalloz, Paris, 1951.
151. Leeming, David Adams, *Creation Myths of the World: An Encyclopedia*, vol. I, ABC – CLIO, California, USA, 2010.
152. Lester, Grabbe L., *Judaism from Cyrus to Hadrian*, SCM Press, London Great Britain, 1992.
153. Lincoln, B., *Discourse and the construction of Society*, Oxford University Press, New York, USA, 1989.
154. Lindow, John, *Norse Mythology: a guide to Gods, Herocs, Rituals and beliefs*, Oxford University Press, New York, 2002.
155. Lods, Adolphe, *Israel*, Taylor&Francis, New York, USA, 1997.
156. Loewen, Nancy, *Hercules*, Capstone Books, Minnesota, USA, 1999.
157. Louis, Thomas, Tommy Ito, *Samurai: The Code of the warrior*, Staling Publishing Company Inc., New York, USA, 2008.
158. Maine, David, *The Flood*, Canongate Books, Edinburgh, Great Britain, 2004.
159. Malitz, Jurgen, *Nero*, John Wiley & Sons, Oxford, United Kingdom, 2005.
160. Mantzaridis, Georgios, *Morala Creștină. Omul și Dumnezeu, omul și semenul – Poziționări și perspective existențiale și bioetice*, trad. diacon drd. Cornel Constantin Coman, București, Ed. Bizantină, 2006.
161. Mantzaridis, Georgios, *Morala creștină*, vol. II, trad. diacon drd. Cornel Constantin Coman, București, Ed. Bizantină, 2006.
162. Mantzaridis, Georgios, *Globalizare și universalitate*, trad. Pr. Prof. Dr. V. Răducă, București, Ed. Bizantină, 2002.

163. Mason, Herbert, *The Passion of Al-Hallaj: Mystic and Martyr of Islam*, Princeton University Press, New Jersey, USA, 1994.
164. Mason, Herbert, *Al-Hallaj*, Routledge, London, 2007.
165. Mason, Herbert, *Memoir of a friend – Louis Massignon*, University of Notre Dame, Paris, 1988.
166. Matthews, Victor Harold, Don C. Benjamin, *Old Testament parallels: Laws and stories from the Ancient Near East*, Paulist Press, New Jersey, USA, 1997.
167. Matthews, Warren, *World religions*, Cengage Learning, Toronto, Canada, 2011.
168. Matthews, Shelly, *Perfect Martyr: The stoning of Stephen and the construction of Christian identity*, Oxford University Press, New York, USA, 2010.
169. Martin, B. *Zei și religiile – creații ale oamenilor*, Ed. Științifică, București, 1975.
170. Martens, E.A., *God's Design: a focus on Old Testament theology*, Baker Book House, New York, USA, 1989.
171. Mayer, Wender, Pauline Allen, *John Chrysostom*, Routledge, New York, USA, 2009.
172. Mayled, Jon, *Modern world religions: Sikhism*, Heinemann Educational Publishers, Oxford, 2002.
173. McLeone, George, *Milton's poetry of Independence: five studies*, Bucknell University Presse, Lewisburg, USA, 1997.
174. Mekinnell, John, *Meeting the other in norse mith and legend*, D.S. Brewen, Cambridge, Great Britain, 2009.
175. Mérad, Ali, *Islamul contemporan*, trad. Gheorghe Țițeica, București, Ed. Corint, 2003.
176. Merrill, Eugene H., *Deuteronomy*, Broadman&Holman Publishing, Nashville, USA, 1994.
177. Meyerovitch, Eva de Vitray, *Rummy și sufismul*, trad. Anca Manolescu, București, Ed. Humanitas, 2003.

178. Mitea, Alexandru, *Legendele Olimpului. Eroii*, vol. II, București, Ed. Vox, 2011.
179. Moilanen, Olavi, *The truth is in Dreams Stories and Fairy Tales*, Myllylahti Oy, Finlanda, 2006.
180. Munitz, Milton K., *Theories of the Universe*, The Free Press, New York, USA, 2008.
181. Mirwaisi, Hamma F., *Return of Medes: An Analysis of Iranian History*, Wheatmark, Arizona, USA, 2010.
182. Morgan, Julian, *Nero: Destroyer of Rome*, Rosen Publishing Group, New York, USA, 2003.
183. Neil, Philip, *Mitologie universală*, trad. Vasile Munteanu, București, Ed. Teora, 1999.
184. Neijmann, Daisy L., *A history of Icelandic Literature*, vol. V, University of Nebraska Press, Lincoln, USA, 2006.
185. Neusmer, Jacob, *Rabbinic Judaism – Structure and System*, Fortress Press, Minneapolis, USA, 1995.
186. Neville, Robert C., *The Tao and the Daimon: Segments of a Religious Inquiry*, SUNY Press, New York, USA, 1982.
187. Newman, Robert C., *The ancient exegesis of Genesis 6:2,4*, în *Grace Theological Journal*, 1984.
188. Nicolas, Antonio T., *Meditations trough the Rig Veda: Four – Dimensional Man*, iUniverse, New York, USA, 2003.
189. Nigosian, S.A., *Zoroastrian Faith: tradition and modern research*, McGill, Queen's University Press, Québec, Canada, 1993.
190. Noica, Constantin, *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou*, București, Ed. Humanitas, 1995.
191. Nola, Alfonso M., *Diavolul*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991.
192. Nugent, Christopher, *Mysticism, Death and Dying*, SUNY Press, New York, USA, 1994.

193. Park, Louis Timothy Love, *The Japanese Samurai*, Marshall Caven Benehmark, New York, USA, 2010.
194. Penney, Sue, *Discovering religions: Sikhism*, Bath Press Colourbooks, Great Britain, 1995.
195. Perkins, Pheme, *Reading the New Testament: An Intraduction*, second edition, Paulist Press, New Jersey, USA, 1988.
196. Peters, F.E., *The Monotheists: Jews Christians and uslisms in conflict and competition. The words and will of God*, vol. II, Princeton University Press, 2003.
197. Pitard, Wayne T., *Ammon*, Oxford Companion to the Bible, New York, USA, 1993.
198. Platon, *Charmides – Opere*, București, Ed. Științifică, 1974.
199. Praver, Joshua, *Histoire du Royaume Latin de Jerusalem*, vol. I, Edition du Centre national de la recherche scientifique, Paris, 1969.
200. Popovici, Petru, *Graiul martirilor din primele secole*, Ed. Lumina lumii, Oradea, 2007.
201. Pop, Vasile, *Yoga și isihasmul*, București, Ed. Lidia, 2003.
202. Poupard, Paul, *Sinteze, documente, eseuri*, București, Ed. Gramar.2004.
203. Puig, Armand, *Iisus Hristos. Un profil biograpic*, București, Ed. Meronia, 2006.
204. Popovici, Iustin, *Biserica ortodoxă și ecumenismul*, Mănăstirea Sfinții Arhangheli- Petru Vodă, 2002.
205. Rees, Roger, *Diocletian and the Tetrarchy*, Edinburgh University Press, Great Britain, 2004.
206. Remete, George, *Suferința omului și iubirea lui Dumnezeu – o introducere*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2006.
207. Robin, Leon, *Greek though and the origins of the Scientific Spirit*, Routledge, New York, USA, 1996.
208. Rose, Jenny, *Zoroastrianism: An Introduction*, I.B.Tauris, New York, USA, 2010.

209. Rosemary, Ruth, *It could have been Abel: Cain's fruit, Abel's first fruits*, Author House, Indiana, USA, 2007.
210. Rose, Serafim, *Ortodoxie și religia viitorului*, București, Ed. Sophia, 2009.
211. Rosen, Steven, *Essential Hinduism*, Greenwood Publishing Group, Westport, USA, 2006.
212. Rosen, Ceil, Moishe Rosen, *Christ in the passover*, Moody Publishers, Chicago, USA, 2006.
213. Runciman, Steven, *A history of the crusades*, Cambridge University Press, Cambridge, 1957.
214. Rus, Remus, *Istoria filosofiei islamice*, București, Ed. Enciclopedia, 1944.
215. Ruthven, Malise, *Islamul. Foarte scurtă introducere*, trad. Florin Sicoie, București, Ed. Alfa, 2004.
216. Rotti, Oscar, Adele Westbrook, *Secrets oh the Samurai. The martial arts of feudal Japon*, Tuttle Publishing, Boston, USA, 1991.
217. Nukariyo, Kaiten, *The religion of the samurai – a study of zen philosophy and discipline in China and Japan*, Luzac & CO Great Russell Street, London, 1994.
218. Saltus, Edgar, *The Lord of the Ghostland*, Echo Library, 2010.
219. Stăniloae, Dumitru, *Teologie dogmatică ortodoxă*, vol. I, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003.
220. Stăniloae, Dumitru, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2002.
221. Stăniloae, Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, ediția a III-a, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003.
222. Stăniloae, Dumitru, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Craiova, Ed. Omniscop, 1993.
223. Schäfer, Peter, *The Bar Kokhba: war reconsidered. New perspectives on the second Jewish Revolt against Rome*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2003.

224. Schwarz, Sid, *Judaism and Justice: The Jewish passion to repair the world*, Jewish Lights Publishing, Woodstock, USA, 2008.
225. Schwantes, Siegfried J., *A short history of the Ancient Near East*, Baker, Book House, Minnesota, USA, 1999.
226. Schipper, Jeremy, *Disability and Isaiah's suffering servant*, Oxford, University Press, New York, USA, 2011.
227. Segesten, Anamaria Dutceac, *Myth, Identity, and Conflict: A Comparative Analysis of Romanian and Serbian History Textbooks*, Lexington Books, Plymouth, United Kingdom, 2011.
228. Segun, Julius, *Eyes of the Heart: Setting the Hearth Free*, Booktango, Illinois, USA, 2014.
229. Semen, Petre, Liviu Petcu, *Părinții Capadocieni*, Iași, Ed. Fundației Academice AXIS, 2009.
230. Scholem, Gershom, *Despre chipul mistic al divinității. Studii privitoare la conceptele fundamentale ale Cabalei*, trad. Viorica Nișcov, București, Ed. Hasefer, 2001.
231. Scholem, Gershom, *Major Trends in Jewish Mysticism*, Schocken Books, New York, USA, 1995.
232. Sindima, Harvery J., *Introduction to Religious Studies*, University Press, New York, USA, 2009.
233. Sigha, U.S., *Sikh studies*, Hemkunt Press, New Delhi, India, 1994.
234. Sharpes, Donald K., *Sacred bull, holy cow: a cultural study of civilisation's most important animal*, Peter Long Publishing, New York, USA, 2006.
235. Sofronie, Arhimandrit, *Nașterea întru Împărăția cea neclătită*, trad. Ierom Rafael Noica, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2003.
236. Southern, Pat, *Domitian – tragic Tyrant*, Routledge, New York, USA, 2003.
237. Southern, Pat, *The Roman Empire from Severus to Constantine*, Routledge, New York, USA, 2001.
238. Smalley, Roger, *The Aztecs: Rise and Fall of a Great Empire*, Red Brick Learning, New Jersey, USA, 2004.

239. Sturluson, Snorri, *Edda*, Empire Books, Philadelphia, USA, 2011.
240. Subramanian, V.K., *101 Mystics of India*, Fine Art Press, New Delhi, 2006.
241. Sugar, de Saint Denis, *Les clasiques de l'histoire de France au Moyen Âge*, Paris, 1928.
242. Tia, Teofil, *Dezvăluiri ale „lucrurilor ascuse de la întemeierea lumii” (Mt.13,35). Violență, sacrificiu și criză. Retrospectivă pastoral-istorică*, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2007.
243. Thompson, Thomas L., *The Messiah myth: the near eastern roots of Jesus and David*, Basic Books, New York, USA, 2005.
244. Toynbee, Joseph Arnold, *Le changement et le tradition*, Payot, Paris, 1969.
245. Toussulis, Yannis, *Sufism and the Way of Blame: Hidden Sources of a sacred Psychology*, Quest Books, USA, 2010.
246. Turnbull, Stephen, *The Samurai – a military history*, Ospray Publishing Ltd, Oxford, 1977.
247. Teofil al Antiohiei, *Trei Cărți către Autolic*, trad., introducere, note și indice de Pr. Prof. Dr. Dumitru Fecioru, în vol. *Apologeți de limbă greacă*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1989.
248. Tofană, Stelian, *Introducere în Studiul Noului Testament*, vol. II, Evanghelia după Matei și Marcu, Cluj Napoca, Ed. Presa Clujană, 2002.
249. VanGemeren, Willem A., *New International Dictionary of Old Testament & Exegesis*, vol. IV, Zondervand Publishing House, Michigan, USA, 1997.
250. Villehardouin, Froissart, Joinville, Commines, *Les Chroniquers français*, Jean Gillequin et Cie, Paris, 1881.
251. Vogel, C., *Le péché et pénitence en Moyen Âge*, Payot, Paris, 1944.
252. Kitchen, Kenneth A., *Ancient Orient and Old Testament*, Inter Varsity Press, Downers Grove, 1966.

253. Wallace, Isabelle Loring, Jennie Hirsh, *Contemporary art and Classical Myth*, Ashgote Publishing Company, Burlington, USA, 2011.
254. Walck, Leslie W., *The Son of Man in the Parables of Enoch and in Matthew*, T&T Clark Jewish and Christian texts series, New York, USA, 2011.
255. Wanner, Kevin J., *Snorri Sturluson and the Edda. The conversion of cultural capitol in Medieval Scandinavia*, University of Toronto Press, Canada, 2008.
256. Welch, Lynda C., *Goddess of the North*, Weiser Books, New York, USA, 2001.
257. Wiersbe, Waren W., *The Wiersbe Bible Commentary: The complete Old Testament in One volume*, David C. Cook, Canada, 2007.
258. Williams, Stephen R., *Samson – The Modern-Day America*, Westbow Press, USA, 2013.
259. Wilson, H.H., *On the sacrifice of human beings as an element of the ancient religion of India*, Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, vol. 13, 1852.
260. Wimk, Walter, *John the Baptist in the Gospel Tradition*, Cambridge University Press, New York, USA, 2006.
261. Wyborny, Sheila, *The Han Dynasty*, Blackbirch Press, Thomson Gale, 2004.
262. Walls, Jerry L., *The Oxford Handbook of Eschatology*, Oxford University Press, New York, 2007.
263. White, John F., *Restorer of the World: The Roman Emperor Aurelian*, History Press Limited, Ireland, 2007.
264. Young, Jean I., Lorenz Frolich, *The Viking Gods, Gudrun*, New York, USA, 2002.
265. Yuval, Israel Jacob, *Two Nations in Your Womb: perceptions of Jews and Christians in Late Antiquity and the Middle Ages*, University of California Press, California, USA, 2006.

Articole

1. Albu, Remus – Dragoș, *Imitarea lui Dumnezeu și a sfinților sau calea și frumusețea vieții creștine*, în *Ortodoxia*, București, An LVI, Nr. 3-4, iulie-decembrie, 2005.
2. Anania Bartolomeu V., *Fie!*, în *Ortodoxia*, București, An XXXII, Nr. 3, iulie-septembrie, 1980.
3. Baconsky, Teodor, *Originile, doctrina, răspândirea maniheismului*, în *Studii Teologice*, București, An XL, Nr. 3, mai-iunie, 1988.
4. Barton George A., *Tiamat*, *Journal of the American oriental society*, vol. 15 (1893), p. 5, văzut pe: www.jstor.org/stable/592350.
5. Băbuș, Emanoil, *Creștinismul arab între tradiție și teritorialitate*, în *Studii Teologice*, București, An LV, Nr. 1-2, ianuarie-iunie, 2003.
6. Bălțat Dumitru, *Învățătură despre Maica Domnului la Nicolae Cabasila*, în *Mitropolia Ardealului, Sibiu*, Nr. 6, 1945.
7. Benjamin Wisner Bacon, *Jesus the Son of God*, *The Harvard Theological Review*, vol. 2, No. 3 (Joule. 1909), p. 285, URL: văzut pe: www.jstor.org/stable/1507109.
8. Bodogae, T., *Câteva știri mai puțin cunoscute despre martiri și despre moaște în corespondența Sfântului Vasile cel Mare*, în *Mitropolia Ardealului, Sibiu*, An XXXI, Nr. 3, mai-iunie, 1986.
9. Bude Ioan, *Un imn histologic din lirica creștină a veacului apostolic*, Filipineni 2,6-11, în *Altarul Banatului, Timișoara*, An XXI, Nr. 1-3, ianuarie-martie, 2011.
10. Buchiu, Ștefan, *Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca Revelație divină desăvârșită*, în *Ortodoxia*, București, An LVII, Nr. 3, iulie-august, 2007.
11. Buzescu C. Nicolae, *Despre Maica Domnului*, în *Ortodoxia*, București, Nr. 3, 1980.
12. Carnoy, Albert J., *Iranions views of origins in connection with similar Babylonian beliefs*, *Journal of the American oriental society*, vol. 36 (1916).

13. Chițescu Nicolae, *Întrupare și răscumpărare*, în *Ortodoxia*, București, Nr. 4, 1936.
14. Constantinescu, I., *Patimile și moartea Mântuitorului Iisus Hristos după cele patru Evanghelii*, în *Glasul Bisericii*, An XLVI, Nr. 2, martie-aprilie, 1983.
15. Costache, Doru V., *Crearea lumii văzute*, în *Ortodoxia*, București, An XLVIII, Nr. 1-2, ianuarie-iunie, 1997.
16. Cosma, Sorin, *Suicidul și atitudinea Bisericii față de el*, în *Teologia*, Arad, An XIII, Nr. 3-4, 2009.
17. Dulău, Dan, *Fiorul Învierii în temnițele comuniste*, în *Credința Străbună*, Alba Iulia, An XXII, Nr. 4, apr., 2012.
18. Gabriel Ierodiaconul, *Marea și Iordanul (simbolismul apei În Teofanie)*, în *Studii Teologice*, București, An XXVI, Nr. 3, ianuarie-iunie, 1994.
19. George Apostolul, *Iubirea și milostenia după Sfântul Ioan Hrisostom*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, An LXV, Nr. 1, 1989.
20. Grigore de Nazians, *Despre preoție*, trad. Dumitru Fecioru, în *Biserica Ortodoxă Română*, București, Nr 1-2, 1968.
21. Henry Carrigan, *Cosmology and Creation. The spiritual significance of contemporary cosmology*, Publishers Weekly; Apr. 12, 1999.
22. Hubert H., M. Mauss / Review: Henry Preserved Smith, *The origin of sacrific . Semitic magic its origins and development*, *The american Journal of Theology*, vol. 13, No. 4, (oct. 1909), p. 607, văzut pe: www.jstor.org/stable3155070.
23. Ioan Gură de Aur, *Despre Sfânta Cruce*, trad. Pr. Dr. Gh. Paschia, în *Ortodoxia*, București, An XXXIV, Nr. 2, 1994.
24. Ionescu, Dumitru – Horia, *Sensul crucii lui Iisus Hristos în ortodoxie și în teologia apuseană, în trecut și astăzi*, în *Ortodoxia*, București, An XXXVI, Nr. 2, aprilie-iunie, 1984.
25. Jacob, Alexander, *Cosmology and ethics in the religions of the peoples of the ancient near east*, *Mankind Quarterly*; Foll 1999; 40,1; ProQuest.

26. Jan, Nicolae, *Omilia de Crăciun a lui Severian de Gabala. Îngerii ca mistagogi ai lui Hristos Logosul și Nomothetul*, în *Teologie în destin românesc. Omagiu Părintelui Profesor Ilie Moldovan la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Sibiu, Ed. Andreiana, 2009.
27. Jurcan, Emil, *Sensul morții în religiile mesopotamiene și egiptene*, în *Credința Ortodoxă*, Alba Iulia Nr. 1, ianuarie-iunie, 2003.
28. Jurcan, Emil, *Fundamentalismul islamic*, în *Credința Ortodoxă*, Alba Iulia, Anul VI, Nr.2, iulie-decembrie, 2001.
29. Jurcan, Emil, *Câteva din cauzele violenței islamului*, în *Violența „în numele lui Dumnezeu” – răspuns creștin*, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2002.
30. Jurcan, Emil, *Coranul – argument spre violență?*, în *Violența „în numele lui Dumnezeu” – un răspuns creștin*, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2002.
31. Mircea Ioan, *Crucea Domnului, taina și slava Lui*, în *Ortodoxia*, București, An XXXIV, Nr. 2, aprilie-iunie, 1982.
32. Mladin, Nicolae, *Martiriu și mistică*, în *Anuarul Academiei Teologice Andreene*, Sibiu, 1946-1947.
33. Moldovan Ilie, *Învățătura Sfântului Duh despre Prea Curata Fecioară Maria și implicațiile ei religio-morale*, în *Ortodoxia*, București, An XXXII, Nr. 3, iulie-septembrie, 1980.
34. Morris Freilich; P.E. de Josselin de Jong, J.L. Fischer; C. Scott Littleton; Amnon Orent; S.A. Tokarev; John Tu Er-wei; William J. Voight, *Myth, Method and Madness (and comments and replies)*, *Current Anthropology*, vol. 16, No. 2, (Jun. 1975).
35. Morris Jastrow Jr., *Sumerian and akkadian views of beginnings*, *Journal of the American oriental society*, vol. 36 (1916), p. 295, văzut pe: www.jstor.org/stable592686..
36. Moraru, Eugen, *Adam cel vechi și Adam cel Nou – Iisus Hristos în epistolele pauline*, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, An XXIX, Nr. 3-4, martie-aprilie, 1984.

37. Muss Arnolt, *A comparative study on the translations of the Babylonian creation tablets with special reference to Jensen's kosmologie and Barton's Tiamat*, Habraica, vol. 9, No. 1-2, (oct. 1892 - jan. 1893), p. 10, văzut pe: www.jstor.org/stable/527198.
38. Plămădeală Antonie, *Biserica slujitoare*, în Studii Teologice, București, An XXIV, Nr. 5-8, 1972.
39. Roland Puccett, *The concept of God*, The Philosophical Quarterly, vol.14, No.56 (jul. 1964), p. 241, văzut pe: www.jstor.org/page/info/about/policies/tremis.jsp.
40. Stuart H. Blackburn, *Domesticating the Cosmos: history and structure in a folktale from India*, The Journal of Asian Studies, vol. 45, No. 3, Maz 1986, p. 541, văzut pe: www.jstor.org/stable/2056529.
41. Varley, Paul, Ivan Morris, Nakubo Morris, *Samurai*, review by John S. Brownlee, Pacific Affairs, vol. 45, Nr. 2, 1972, p. 288; văzut pe: www.jstor.org/stable/2755570.
42. Vasile, episcopul Oradiei, *Iisus Hristos viața lumii*, în Mitropolia Ardealului, Sibiu, An XXVIII, Nr. 3-4, martie-aprilie 1983.
43. Vătămanu, Cătălin, *Războiul sfânt din perspectiva Vechiului Testament*, în Studii Teologice, București, Nr. 3, 2006.
44. Veena Das, *Language of sacrifice*, Man, New Series, vol. 18, No. 3 (sept. 1983).
45. Zaehner, Robert Charles, *Zurvan: A Zoroastrian Dilemma*, Biblio&Tannen Publishers, New York, USA, 1955.
46. Zanker Graham, *The heart of Achilles: Characterization and Personal Ethics in the Illiad*, University of Michigan Press, USA, 1996.
47. Ziade, Raphaëlle, *Les martyrs Macabées: de l'histoire juive au culte chrétien. Les homélies de Gregoir de Nazianze et Jean Chrysostome*, recenzie de Andreas Heiser și Daniel Buda, în Studii Teologice, București, An IV, Nr. 4, octombrie-decembrie, 2008.

48. Yuval, Israel Jacob, *Two Nations in Your Womb: perceptions of Jews and Christians in Late Antiquity and the Middle Ages*, University of California Press, USA, 2006.

Site-uri

1. www.almees.com/mansur-al-hallaj-cel-mai-mare-mistic-al-islamului-omul-care-se-considera-ca-el-este-Dumnezeu.
2. www.britannica.com/Ebechecked/topic/252727/al-Hallaj.
3. www.britannica.com/E.Bechecked/topic/227432/Goyomat.
4. www.cercetatiscripturile.intercer.net/article.php?id=5757.
5. www.Creștinortodox.ro/editoriale/cateva-cauzele-violentei-islamului-70240.html.
6. www.descoperă.ro/cultura/5792483-oul-universal-într-ocoajă.
7. www.descoperă.ro/maniheismul-religia-lumii.
8. www.dezvătătorul.blogspot.com/2009/05/zecharie-sitchin.
9. www.dexonline.ro/definitie/erou.
10. www.doxologia.ro/viata-sfant/viata-sfantului-ierarh-ambrozie-episcopul-mediolanului.
11. www.historia.ro/exclusiv_web/actualitate/articol/sacrificii-umane-china-antica-ce-au-descoperit-arheologii-într-o-groapa
12. www.historia.ro/exclusiv-web/general/articol/hara-kiri-moarte-onorabilă-sinucidere-comanda.
13. www.institutulhermetic.ro/oul-cosmic.
14. www.noema.crist.ro/doc/2012_6_04.pdfwww.nordlitera.ro/modules.php?name=New&file=article&sid=261.
15. www.paginiortodoxe.triport.com/vsaug/08-01-sfinții-mucenici-macabei.html.
16. www.războiîntrucuvânt.ro/2008/07/28/-părintele-gh-calciu-inedit-poate-că-vom-intra-în-catacombe-din-nou.

17. www.scribd.com/doc/87600036/Hallaj.Study-Guide.
18. www.scribtube.com/diverse/religia-vedică-vedismul.
19. www.Wikipedia.com/wiki/Imperiul_Mongol.
20. www.wikipedia.org/wiki/Discuție:Hanuka.
21. www.wikipedia.ro/wiki/Maximian-Tracul.
22. www.ziare.com/articole/sacrificii+india.